

A mai magyar alkotmányos államberendezkedés

1. Az Alkotmány

1989-ben a rendszerváltoztatás során módosították az 1949-es alkotmányt a demokratikus berendezkedés szellemiségének megfelelően. **A ma hatályos legújabb alkotmányunk 2012. január 01. óta érvényes.**

Az alkotmány egy ország **alaptörvénye**, a legmagasabb szintű jogszabály. Általános elv az, hogy **semmilyen más törvény, jogszabály, rendelet nem lehet ellentétes vele**. Az alkotmány főbb összetevői:

- a mai alkotmány első része a **Nemzeti hitvallás**, amely az **általános nemzeti és emberi értékeket tartalmazza** (pl. a nemzeti múlt tisztelete, a vallási hagyományok és keresztény értékek tisztelete)
- **meghatározza az államformát** (köztársaság), a címet, nemzeti zászlót, hivatalos nyelvet stb.
- meghatározza az **alapvető állampolgári jogokat**, az emberi jogok három generációja jelenik meg benne:
 - az ún. **első generációs emberi jogok** azok, amelyek a 18-19. sz. során fogalmazódtak meg elsőként, a felvilágosodás és polgári forradalmak korában, ezek az élethez, a szabadsághoz való jog, a törvény előtti egyenlőség, az alapvető szabadságjogok (mint pl. a szólás-, vallás-, gondolati, sajtószabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága)
 - a **második generációs jogok** a gazdasági és kulturális jogok, ezek a 19-20. sz. során kialakult jogok (pl. a sztrájkjog, a tulajdonhoz és munkához való jog, az egészségügyi ellátáshoz való jog, az oktatáshoz és művelődéshez való jog, ez alapján pl. ma az alap- és a középfokú oktatás ingyenes)
 - a **harmadik generációs jogok** azok, amelyek egyes csoportokat érintenek (pl. a faji, nemi, bőrszín szerinti megkülönböztetés tilalma)
- **meghatározza az állampolgári kötelezettségeket**, melyek:
 - közteherviselés, vagyis az adófizetés kötelezettsége a jövedelem arányában
 - honvédelmi kötelezettség (szükség esetén az országgyűlés sorozást rendelhet el fegyveres vagy polgári szolgálat teljesítésére)
 - a szülők iskoláztatási kötelezettsége (6-16 éves korig tanköteles minden gyermek)
 - a nagykorú gyermekek gondoskodási kötelezettsége az idős szülőkről

Az Alkotmány rögzíti, hogy **Magyarország berendezkedése a hatalmi ágak (hatalommegosztás) elvére épül, és a hatalmat a nép gyakorolja (népszuverenitás elve)**. A nép hatalomgyakorlása választott képviselők (országgyűlési képviselők választása) útján valósul meg. A demokrácia ezen formáját nevezzük **közvetett vagy képviseleti demokráciának**.

Ugyanakkor van lehetőség a közvetlen hatalomgyakorlásra is, ezt a **népszavazás intézménye** teszi lehetővé. Népszavazást **bizonyos kérdésekben nem lehet indítani** (pl. költségvetés, alkotmány módosítása), más esetekben pedig legalább 200 ezer állampolgár aláírásával megerősített kezdeményezés kell hozzá. **A népszavazás a közvetlen demokrácia eszköze**, mivel ilyen alkalmakkor minden állampolgár maga szavaz az adott kérdésben, nem pedig képviselőkre bízta a döntést.

2. A demokratikus berendezkedés – a hatalommegosztás gyakorlati megvalósulása

a. A törvényhozó hatalom az Országgyűlés, mely a **közvetett demokráciát** testesíti meg

Tagjait **négyévente az állampolgárok választják**, tehát **népképviseleti alapon** működik. Jelenleg az országgyűlés **199 képviselőből** áll, akik **parlamenti frakciókba tömörülnek** pártok szerint, vagy pártonkívüli, független képviselők. Az országgyűlés fő feladatai:

- törvények vitája, elfogadása
- az alkotmány módosítása, ez azonban csak a parlamenti képviselők kétharmadának egyetértésével valósulhat meg (más törvényeknél az egyszerű többség elegendő)
- az éves költségvetés vitája és elfogadása
- az országgyűlés választja meg a köztársasági elnököt, a miniszterelnököt, az Alkotmánybíróság tagjait és az országgyűlési biztosokat (az ún. ombudsmanokat)

b. A végrehajtó hatalom a kormány, amelynek vezetője a **miniszterelnök**, tagjai pedig a szakpolitikai kérdésekért felelős **miniszterek**. A miniszterelnököt a parlamentben többségben lévő párt jelöli, ha nincs ilyen, vagyis koalíciós kormány alakul, több párt jelöli a miniszterelnököt.

A kormány **alapfeladata az államigazgatás irányítása** (a kormányzás), az országgyűlés által elfogadott **törvények végrehajtása**. Emellett a kormány **törvényjavaslatokat készíthet, rendeleteket alkothat** a törvények végrehajtása kapcsán. A kormány **a parlamentnek felelős a tevékenységéért**.

A kormány stabilitását szolgálja a **konstruktív bizalmatlanság** intézménye. Ha a kormány és a miniszterelnök tevékenysége aggályos, a parlamenti képviselők indítványára bizalmatlansági szavazás történhet, de egyben új miniszterelnököt is választani kell. Ezért **konstruktív (építő jellegű) a bizalmatlansági szavazás**, mivel a szavazás nemcsak a miniszterelnök eltávolításáról szól, hanem a kormányzás folytonosságát is biztosítja új személy megválasztásával.

c. A bírászkodás alapelve a **bírói függetlenség**, vagyis a bírót az ítélelhozatalban nem befolyásolhatja sem a kormány, sem az országgyűlés. A bírászkodás legmagasabb szintű szerve a Legfelsőbb Bíróság.

3. A választási rendszer

A választási rendszereknek két alaptípusa van:

- **a többségi választási rendszer**, melynek lényege, hogy a választók a pártok által állított **egyéni jelöltekre szavaznak**: a győzelemhez egyes országokban abszolút (50% fölötti) vagy relatív többséget kell megszerezni (vagyis nem kell elérni az 50%-ot)
- **az arányos választási rendszer**, melyben a választók nem egyéni jelöltekre, hanem személyek nevét tartalmazó **pártlistákra szavaznak**: ezen belül lehet kötött listás szavazás (tehát a listán szereplő nevekre szavaz a választó, de nem variálhat a nevek sorrendjén), vagy szabad listás (amikor a nevek sorrendjét is jelölheti a választópolgár).

A magyar választási rendszer vegyes rendszerű, vagyis mindkét rendszer vonásai megvannak benne. 2011 óta a 199 képviselői helyből 106-ot egyéni választókerületekben választanak a többségi elv alapján, 93-at pedig kötött pártlistákra adott szavazatok alapján. A választók tehát **egy személyre és egy pártlistára szavaznak a választásokon**. A választás egyfordulós (2011 előtt kétfordulós volt).

Országgyűlési képviselőjelölt csak az lehet, aki legalább 1000 érvényes ajánlószevénynt összegyűjtött a jelöltállítás időszakában. A pártok közül csak azok juthatnak parlamenti mandátumhoz, akik a listás szavazás során a szavazatok **legalább 5%-át elérték** (ez az ún. **parlamenti küszöb**).

Választójoggal minden magyar állampolgár rendelkezik, aki betöltötte a 18. életévét. A választójog nemcsak a választás jogát jelenti, hanem a választhatóság jogát is, vagyis aki megfelelő számú ajánlószevénynt gyűjt, indulhat a választásokon jelöltként.

A választójog: **egyenlő** (minden szavazat ugyanannyit ér)

közvetlen (mindenki maga adhatja le szavazatát, személyesen)

titkos (senki nem befolyásolhatja, nem érdeklődhet, hogy kire adott le szavazatot)

a választópolgár)

A választójog ezen ismérvei a demokrácia alapfeltételei: a magyar választójog nem volt mindig ilyen. 1848-ban rendezték az első népképviselői választásokat, de a választójog sokáig nem volt mindenre kiterjedő: magasabb életkorhoz kötötték, a nők a 20. századig nem rendelkeztek választójoggal, illetve vagyoni és műveltségi cenzushoz is kötötték.

4. A jogvédelmet képviselő szervezetek

Magyarország **jogállam**, vagyis minden szervezetnek és személynek a törvényeknek megfelelően kell működni, tevékenykedni, **senki nem állhat a törvények fölött**. A jogállamiságot a magyar államszervezetben több tényező is védelmezi:

- a legfontosabb az **Alkotmánybíróság, az alaptörvény őre**. Fő feladata **az alkotmányos alapjogok védelme, és a születendő törvények vizsgálata** az alapján, hogy megfelelnek-e az alkotmánynak. Döntései kötelező érvényűek, nem lehet ellenük fellebbezni
- a jogvédelmet szolgálják az **ombudsmanok, az országgyűlési biztosok**: az alapvető jogok biztosa vizsgálja pl. az alapvető emberi jogok érvényesülését
- az állampolgárok jogainak védelmét szolgálják a bíróságok, az ügyészség és a rendvédelmi szervek is, amelyek a bűncselekményeket vizsgálják ki.

5. A köztársasági elnök

A köztársasági elnök a magyar államszervezetben a **legmagasabb közjogi méltóság, az államfőt** jelenti. A köztársasági elnököt **5 évente az országgyűlés választja**, a rendszerváltás után hosszabb ideig Göncz Árpád viselte ezt a pozíciót, majd Sólyom László, Mádl Ferenc, napjainkban pedig Áder János a köztársasági elnök.

A köztársasági elnök szintén a **demokrácia őre**: személye pártoktól független kell legyen, az ő feladata a törvények szentesítése (aláírása). Ha egy törvénnyel kapcsolatban kételyei vannak, egyszer visszaküldheti az Országgyűlésnek, illetve ha alkotmányos kétely merül fel, a törvényjavaslatot az Alkotmánybíróság elé utalhatja (ez az ún. **normakontroll**).

A köztársasági elnök írja ki az országgyűlési választásokat, ő hívja össze és oszlatja fel az országgyűlést. Képviseli az egész országot a nemzetközi diplomáciában, és formálisan ő a hadsereg főparancsnoka is.

6. A helyi önkormányzatok

A rendszerváltoztatás után a **tanácsrendszer helyébe lépett az önkormányzati rendszer**. A magyar önkormányzati rendszer kétszintű: vannak **területi önkormányzatok (megyei és fővárosi)**, illetve **települési önkormányzatok**.

Az önkormányzatok szintén **választások útján születnek**: önkormányzati választásokat a parlamenti választások után tartanak: **parlamenti választások négyévente vannak, 2014-től viszont önkormányzati választások 5 évente lesznek**, tehát legközelebb 2019-ben.

A választások során a választópolgárok **polgármestert és képviselőtestületet választanak**. A polgármestert minden településen közvetlenül választják, a polgármesteri helyre pályázó jelöltekre adott szavazatokkal, a képviselőtestület tagjait viszont többnyire listáról választják (a település lélekszámától függően).

A helyi önkormányzatok két legfontosabb tisztsége a polgármester (az önkormányzat vezetője) és jegyző, aki a törvényesség őre. Maga az önkormányzat az állampolgárok életét irányító legfontosabb szervezet, hiszen ennek feladata pl. az úthálózat, a közművek fenntartása, a segélyezés, különböző engedélyek kiadása stb.

7. A szociális ellátórendszer elemei

A szociális ellátórendszert azok az elemek képviselik az államszervezetben, amelyek az **állampolgárokról való gondoskodás jegyében működnek**. Az ellátórendszer főbb elemei: a munkanélküliekről való gondoskodás, a családok támogatása, a rászorulókat támogatása szociális segélyekkel, és a társadalombiztosítás.

A **munkanélküliekről való gondoskodást** jelenti az **álláskeresési járadék**: ez 90 napig vehető igénybe, épp azért csak ennyi ideig, hogy ösztönözze a munkanélkülieket az álláskeresésre. A tartósan munkanélküliek számára lehetőség a **közfoglalkoztatás** (többek szerint azonban ez rossz megoldás, mert a közmunka a tényleges álláskereséstől veszi el az időt).

A **családtámogatások** körébe a gyermekek nevelését segítő állami hozzájárulások tartoznak: a gyermek születése utáni első két évben jár alanyi jogon a **GYED** (gyermekgondozási díj), a harmadik évben a **GYES** (gyermekgondozási segély), illetve a gyermek nagykorúságáig jár a **családi pótlék**. Mindezek mellett az **adórendszerben is vannak kedvezmények** a gyermekes családok számára.

A **társadalombiztosítás két nagy rendszere a nyugdíjrendszer és az egészségbiztosítási rendszer**. A nyugdíjrendszer alapját az aktív (dolgozó) állampolgárok fizetéséből levont **nyugdíjjárulék** és a munkaadók által fizetett **szociális hozzájárulás** jelenti. Ebből a két forrásból kell az államnak fedezni a nyugdíjakat. Aggodalomra ad okot a jövőben az, hogy a **magyar társadalom előregedő társadalom**, ami azzal jár, hogy **nő a nyugdíjasok száma (ezáltal a nyugdíjakra is több pénz kellene), miközben kevesebb az aktív népesség (vagyis kevesebb a befizetés is)**.

Az egészségbiztosítás szintén az állampolgárok befizetésén alapul: a jövedelmük arányában **egészségügyi járulékot fizet minden munkával rendelkező állampolgár**. Ezt az összeget szintén az állam kezeli, ebből kell fedezni pl. a kórházak ellátását, a háziorvosok fizetését, a betegek táppénzét, a gyógyszerekre adott ártámogatást (ez utóbbi az ún. közgyógyellátás, amelynek keretében az erre jogosultak ingyenesen juthatnak bizonyos gyógyszerekhez). Alapvetően az egészségügyi járulék alapján jogosult mindenki orvosi ellátás igénybe vételére.

Témazáró témakörei

A globális világgazdaság jellemzői (Észak-Dél, BRICS és jellemzőik, problémáik)

Környezeti problémák, globális problémák

Az Európai Unió intézményei

A rendszerváltás utáni magyar kormányok, a piacgazdaság nehézségei

A mai magyar alkotmányos berendezkedés, a szociális ellátórendszer

A munkaviszonyhoz kapcsolódó jogok és köteleességek